

Varhan

Pitkittyneiden kehon oireiden kuntoutus -työkirja

Työkirjan ammattilaisina toimivat lääkäri, fysioterapeutti, toimintaterapeutti ja psykologi

Pitkittyneiden kehon oireiden kuntoutus

Työkirja tarjoaa käytännön työkaluja ja tietoa pitkittyneiden kehon oireiden kuntoutuksesta. Pitkittyneillä kehon oireilla viitataan toiminnallisiin häiriöihin, mukaan lukien pitkittyneet väsymys- ja uupumusoireet. Työkirja sisältää harjoitteita ja vinkkejä kuntoutumisen tueksi.

Työkirjan tarkoitus ei ole lisätä kuormitusta, vaan voit edetä omien voimavarojesi mukaan. Harjoitteita voi tehdä joustavasti ja niihin voi palata myöhemmin. Suosittelemme kokeilemaan kaikkia harjoitteita, vaikka ne eivät ensin tuntuisi omalta jutulta. Säännöllinen harjoittelu auttaa vahvistamaan keinoja myös haastavissa tilanteissa.

Tutustu aluksi

[Pitkittyneiden kehon oireiden omahoito-ohjelma](#), [Terveyskylä Mielenterveystalo](#)

Ohjeet työkirjan käyttöön

Harjoite 1-16

- Työkirjassa on 16 harjoitetta
- Harjoitteet ovat vihreillä sivuilla, ne on merkitty oheisella vihreällä pallolla ja sivun alaosan aaltokuviolla

- Työkirjassa on vinkkejä, jotka on merkitty oheisella lampulla

- Työkirjassa on valmiita linkkejä nettisivuille, joita voit myös hakea otsikon nimellä netistä. Esim. Mielenterveystalon omahoito-ohjelmat

Alkuun

- Sivujen oikeassa alareunassa on **Alkuun** -teksti, jolla pääset sähköisessä versiossa aloitussivulle

Työkirja on henkilökohtainen ja voit palata siihen myöhemmin ja kerrata asioita sekä harjoitteita

Työkirjan osiot

1. <u>Alkutehtävät</u>	3
2. <u>Pitkittyneet kehon oireet ja niiden synty</u>	4
3. <u>Vireystila ja sen säätely</u>	10
4. <u>Aktiivisuus ja palautuminen</u>	15
5. <u>Toiminnan rytmitys ja voimavarojen seuranta</u>	20
6. <u>Autonomisen hermoston herkistyminen</u>	25
7. <u>Musiikki ja mobiilisovellukset</u>	26
8. <u>Sairastuminen ja tilanteen arviointi</u>	29
9. <u>Keho ja mieli</u>	32
10. <u>Omahoito-ohjelmia, lukuvinkkejä ja lähteet</u>	34

Tekijät

Anna Salonen
Vilma Madekivi
Outi Reunanen
Aapo Helliäinen
Satu Saarre
Taina Alitalo
Janina Paju
Sanna-Mari Fincke
Weronica Gröndahl

1. Alkutehtävät

Harjoite 1

Mitkä ovat odotuksesi ja toiveesi kuntoutumiselle

- Millaisia odotuksia sinulla on kuntoutumisesta?
- Miksi haluat työskennellä pitkittyneiden kehon oireittesi lievittämiseksi?

Harjoite 2

Tavoitteet

- Kirjoita taulukkoon tavoitteesi kuntoutumiselle.
- Voit itse arvioida tavoitteiden tilannetta, kun olet käynyt työkirjan läpi.

	Kirjoita tavoitteet	Lopuksi: Miten suoriuduit? 1-10	Lopuksi: Oletko tyytyväinen? 1-10
1			
2			
3			
4			
5			

Lopuksi: Arvioi tavoitteita asteikolla 1-10 (1 = En lainkaan - 10 = Erittäin hyvin / tyytyväinen)

- Miten suoriuduit tavoitteiden saavuttamisessa? Oletko tyytyväinen?

Kirjoita alle, nousiko mieleen uusia asioita, joita kohti haluaisit pyrkiä.

2. Pitkittyneet kehon oireet ja niiden synty

Pitkittyneillä kehon oireilla tarkoitetaan toiminnallisia häiriöitä, mukaan lukien pitkittyneet väsymys- ja uupumusoireet.

Aiemmin toiminnallisten häiriöiden mekanismeja ei tunnettu, eikä ammattilaisilla ollut keinoja auttaa näistä kärsiviä. Tämä johti usein potilaan vähättelyyn ja negatiivisiin kohtaamisiin terveydenhuollossa. Todellisista ja invalidisoivista oireista kärsivät leimattiin pahimmillaan luulosairaiksi, kun he yrittivät hakea apua.

Nykyään tiedetään, että kyse on hermoston säätelyhäiriöstä, joka voi aiheuttaa mm.:

- fyysisiä oireita esim. kipua tai huimausta
- elimistön toiminnan häiriöitä, kuten ärtyvä suoli
- liike- ja tuntehäiriöitä
- yleisvoinnin oireita, esim. uupumus.

Taustalla on erilaisten kuormitustekijöiden laukaisemaa elimistön stressijärjestelmien epätarkoituksenmukaista toimintaa ja keskushermoston herkistymistä.

Vertauskuvana tietokoneen häiriö: Vika ei ole tietokoneen kovalevyssä, vaan siinä olevassa ohjelmistossa. Ohjelmisto vaatii päivityksen, jonka jälkeen tietokone alkaa taas toimia normaalisti.

Pitkittyneet kehon oireet eivät ole luulosairautta tai tahallisesti aiheutettuja, vaan todellisia ja usein merkittävästi toimintakykyä heikentäviä.

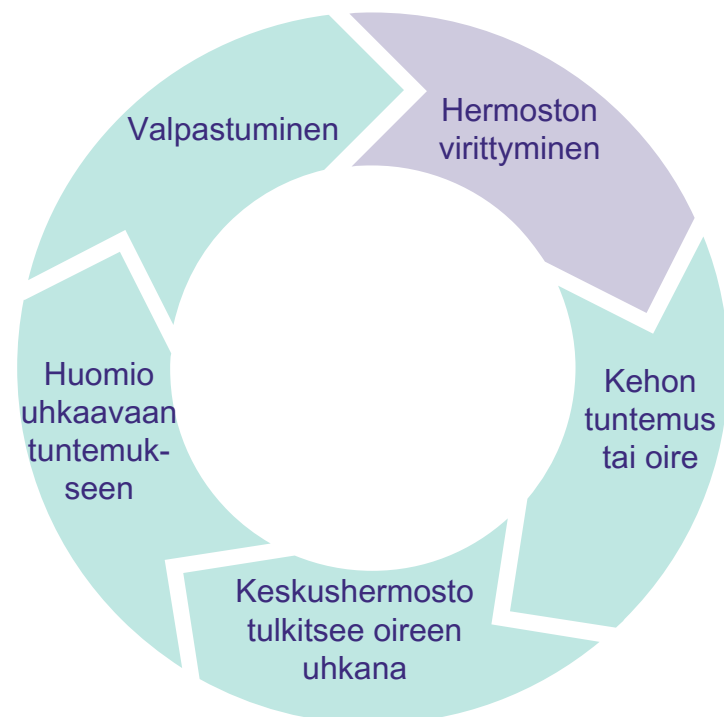
Toiminnalliset mekanismit oireiden taustalla tarkoittaa, että mitään ei ole pysyvästi rikki, vaan mekanismit ovat palautuvia, mikä on hyvä asia kuntoutumista ajatellen.

Hermoston herkistymisen kehä

Kohonnut valmiustila havaita uhkaavia ärsykeitä ja reagoida niihin nopeasti voi johtaa tilanteeseen, jossa:

- ärsykeitä havaitaan paljon enemmän tai voimakkaampina kuin on tarpeellista
- neutraaleja ärsykeitä tulkitaan uhkaaviksi, esimerkiksi kosketus saatetaan aistia kipuna.

Kun voimavarat menevät uhkaavien ärsykkeiden tarkkailuun, havaitaan vähemmän uhan poistumisesta kertovia viestejä. Tällöin tilanne voi johtaa noidankehään (kuva 15), jossa kehon valmiustila jää päälle, vaikka alkuperäinen syy uhkaavalle viestille on jo poistunut. Kuormituksen ylittäessä tietyn pisteen se ilmenee kehollisina oireina.

Kuva 1. Hermoston virittämisestä alkuun lähtevä kehä (Mielenterveystalo)

2.2. Kuormitustekijöiden osuus

Pitkittyneisiin kehon oireisiin vaikuttavat *altistavat, laukaisevat ja ylläpitävät* tekijät. Laukaisevat tekijät liittyvät usein ajallisesti oireiden puhkeamiseen, joten ne on helpompi havaita kuin pitkäaikaiset kuormitustekijät. Hermosto on usein jo valmiiksi ylikuormittunut, ja laukaiseva tekijä toimii "viimeisenä pisarana". Pelkkä laukaisevan tekijän tarkastelu ei anna kokonaiskuvaa ja tällöin osa tekijöistä jää huomiotta (kuva2). Oireilua ylläpitäviin tekijöihin on usein mahdollista vaikuttaa.

Altistavat tekijät

- perinnölliset tekijät
- äidin raskausaikainen stressi
- kasvuympäristö
- vanhempien kanssa koettu vuorovaikutus
- mahdolliset neurokirjon häiriöt
- yksilöllinen taipumus vaativuuteen
- koetut traumat

Laukaisevat tekijät

- infektiot
- fyysiset vammat
- voimakas psyykkinen stressi

Ylläpitävät tekijät

- Itse oireet
- Oireisiin keskittyvä tutkimuskierre ja epävarmuus niiden syystä
- Byrokraattinen kuormitus (esim. etuuksiin liittyvät asiat)
- Pitkäaikainen kipu
- Masennus tai ahdistus
- Unettomuus

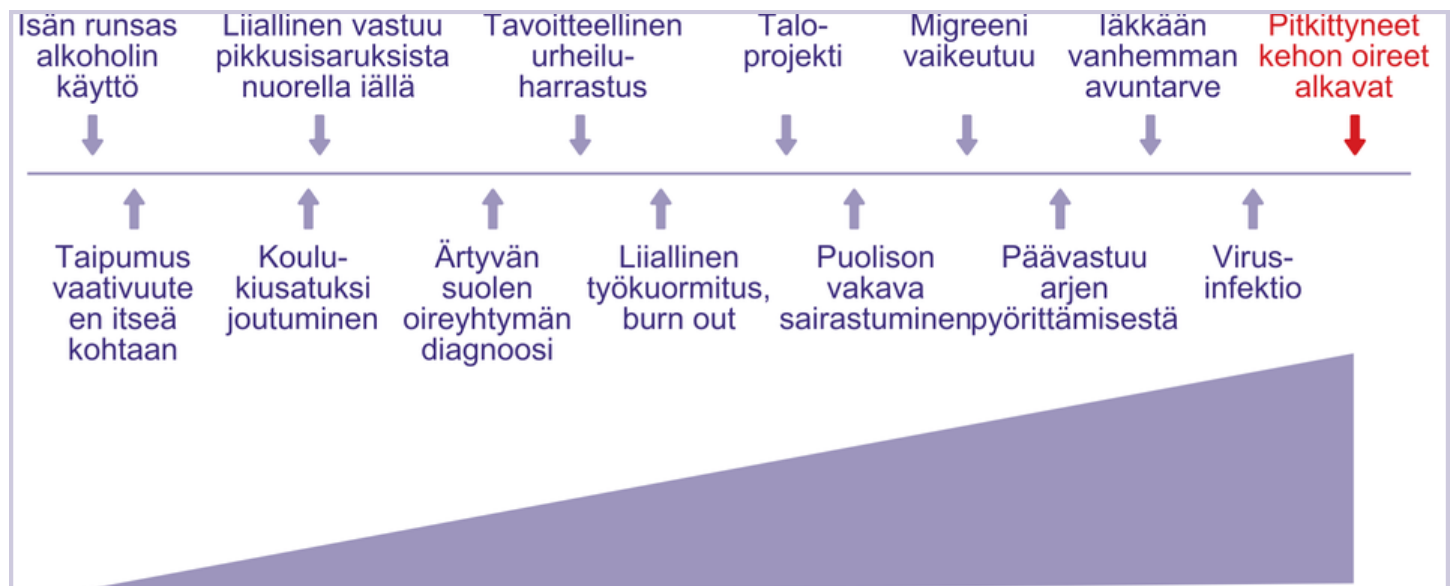
2.3. Kehon stressijärjestelmät

Kehon stressijärjestelmät ovat normaali osa kehon toimintaa. Niiden tehtävänä on edistää selviytymistä, suojata uhilta sekä varmistaa kehon toiminta stressitilanteissa, esimerkiksi säätelämällä energian käyttöä.

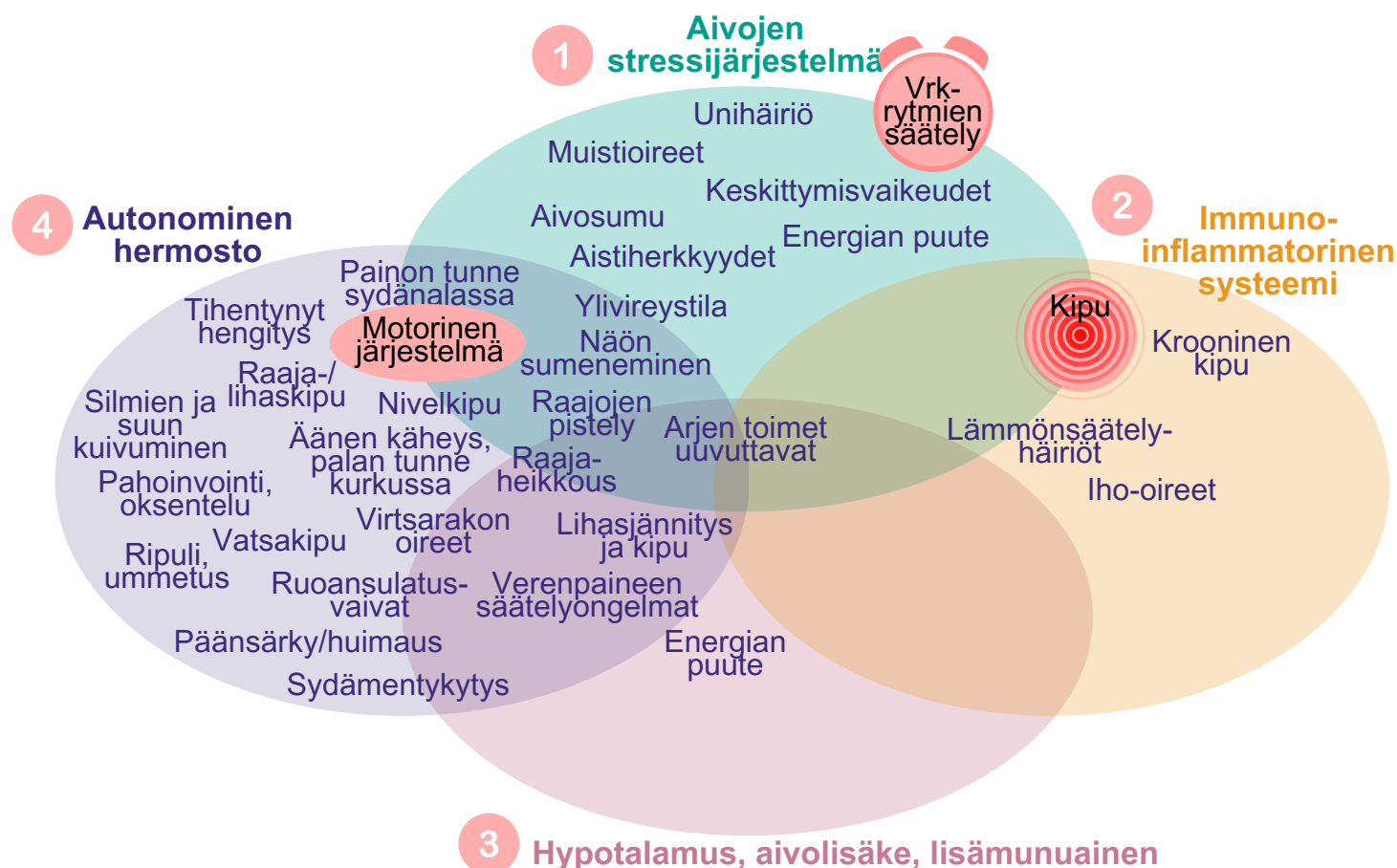
Aivot ohjaavat stressijärjestelmän aktivaatiota, joten ne ovat tärkeässä roolissa pitkittyneiden kehon oireiden synnyssä. Järjestelmän eri osat ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja voivat aktivoida toisiaan.

Elämäkokemukset muokkaavat stressijärjestelmien toimintaa, ja pitkittyneet kehon oireet voidaan selittää neljän eri stressijärjestelmän toiminnan kautta (kuva 3).

Pitkittyneitä kehollisia oireita voi syntyä, jos jokin osa stressijärjestelmästä aktivoituu liikaa, liian vähän, pitkään tai poikkeavasti tai ei palaudu normaalitilaan.

Kuva 2. Kuormittavia tekijöitä voi tunnistaa omaa elämäntarinaa tutkimalla. Jos katsot vain kahta viimeistä nuolta, jää suuri osa tekijöistä huomiotta.

Kuva 3. Kehon neljä stressijärjestelmää ja oireet (muokattu Koslowska & HUS)

2.4. Aivojen stressijärjestelmät

Aivojen stressijärjestelmät käsittelevät aistimuksille asetettuja merkityksiä (uhkaava, myönteinen tai neutraali), vireystilaa, kipua ja tunnetiloja. Stressireaktioon osallistuvat tunteisiin liittyvä limbinen järjestelmä, aivokuorelle yhteyksiä välittävät alueet ja aivokuori, joka arvioi aistimusten merkityksellisyyden ja säätelee stressijärjestelmää.

Aivoilla on valmiita toimintamalleja, jotka aktivoituvat tietyistä ärsykkeistä, tunteesta tai ajatuksesta. Tämä on suurelta osin automaattista ja tiedostamatonta, joten suurin osa ääreishermostosta keskushermostoon tulevista viesteistä ei päädy tietoiseen tarkasteluun. Keskushermoston reagointi on osin opittua ja osin biologista ja se priorisoi elonjäämisen kannalta kriittiset viestit.

Pitkittyneissä kehon oireissa keskushermoston puolustusreaktiot aktivoituvat tarpeettomasti tai liian voimakkaina. Ne häiritsevät aistihavaintoja, kipua ja säätelevät väsymystä, mikä voi näkyä liikehäiriöinä, poikkeavina tuntemuksina (herkistyminen), pitkäaikaisena kipuna ja uupumuksena. Tähän voivat vaikuttaa esim. ahdistus, masennus, unettomuus ja krooninen kipu. Unettomuuden hoito ja vuorokausirytmien normalisointi ovat tärkeä osa kuntoutusta.

Oireiden ajattelemisen ja toistuvat lääketieteelliset tutkimukset ylläpitävät stressijärjestelmän aktivaatiota.

Kuntoutuksessa huomioidaan myös eri ärsykkeisiin epätarkoituksenmukaisesti yhdistyviä uhkamerkityksiä. Uhkamerkitykset aivojen ennakoitavuuden kanssa voivat laukaista oireita ja johtaa haitalliseen asian välttämiseen. Uhkamerkitys voi johtaa nosebovaikutuksen aktivoitumiseen aivoissa. Nosebo on haittamerkitys, joka yhdessä kielteisten odotusten kanssa aiheuttaa elimistössä fysiologisia reaktioita, jotka koetaan oireina (taulukko 1 vrt. plasebo).

Stressijärjestelmien pitkittyneessä tilassa aivot etsivät ja liittävät neutraaleihin aistimuksiin helpommin uhkamerkityksiä.

Kun uhkamerkitysten muodostumisen ymmärtää, siihen on mahdollista itse tietoisesti vaikuttaa.

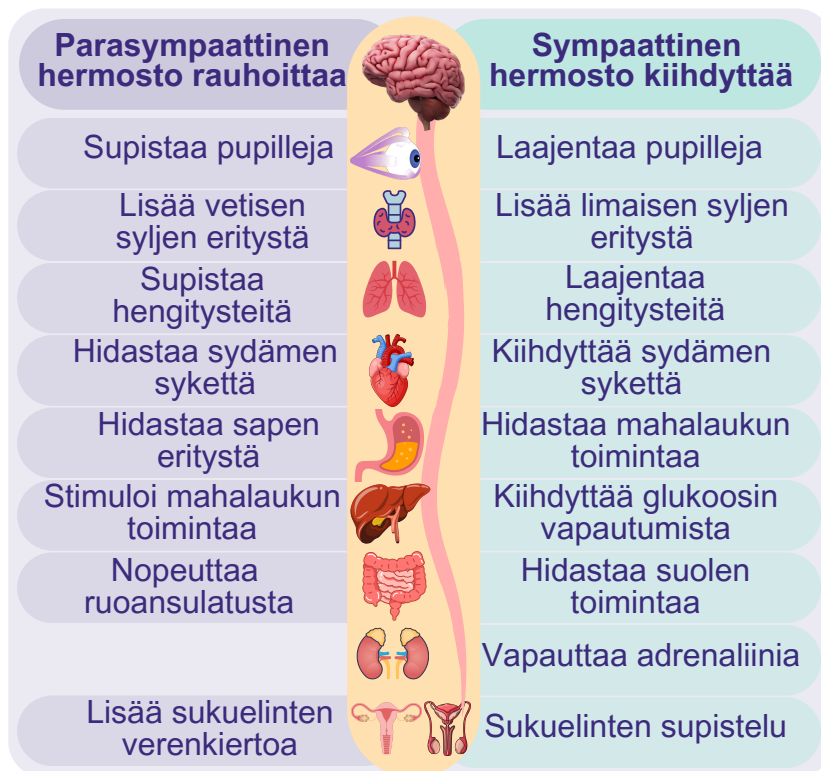
Taulukko 1. Nosebo- ja plasebovaikutuksen erot havainnollistettuina

	Odotus	Vaikutus	Esimerkki
Nosebovaikutus	Kielteinen	Haitallinen	Lääke aiheuttaa oireita odotusten vuoksi
Plasebovaikutus	Myönteinen	Hyödyllinen	Sokeritabletti lievittää kipua

2.5. Tahdosta riippumaton eli autonominen hermosto

Hermosto jaetaan tahdonalaiseen ja tahdosta riippumattomaan hermostoon.

- **Tahdosta riippumaton eli autonominen hermosto** vastaa peruselintoiminnoista kuten sydämen toiminnan säätelystä, hengityksestä ja ruoansulatuksesta. Se vaikuttaa moniin eri elinjärjestelmiin.
 - **Autonominen hermosto** jaetaan **sympaattiseen** ja **parasympaattiseen** hermostoon (kuva 4).
 - Autonomisen hermoston kautta välittyy monenlaisia oireita, mm.
 - ylivirittyneisyys
 - sydämentykytykset
 - tihentynyt hengitys
 - silmien ja suun kuivuminen
 - ruoansulatusvaivat
 - päänsärky
 - huimaus
 - verenpaineen säätely
 - palan tunne kurkussa
 - äänen käheys.

Kuva 4. Sympaattinen ja parasympaattinen hermosto

Parasympaattinen hermosto

- Rauhoittaa ja palauttaa kehoa
- Vastavoima sympaattiselle hermostolle
- Aktivoituu levossa
- Tehokkaammillaan unessa
- Voi reagoida stressiin lamaantumisenä

Sympaattinen hermosto

- Aktivoi kehoa stressitilanteissa
- Kohottaa vireystilaa
- Taistelee tai pakene – vaste

2.6. Kehon puolustusjärjestelmä taudinaiheuttajia vastaan (immunoflammatorinen järjestelmä)

Immuno-inflammatorinen järjestelmä voi aktivoitua epätarkoituksenmukaisesti myös psyykkisestä uhasta. Puolustusjärjestelmä on mukana kroonisen kivun mekanismeissa yhdessä aivojen stressijärjestelmien kanssa.

Pitkittynyt stressi ylläpitää matala-asteista tulehdustilaa

2.7. Hypotalamus-aivolisäke-lisämunuaiskuori eli HPA-akseli

HPA-akselilla on keskeinen rooli päivittäisessä energiankäytön ja kehontoimintojen säätelyssä ja stressivasteessa (= elimistön kokonaisvaltaista reaktiota stressitekijään). Monille HPA-akseli voi olla tuttu ”stressihormoni” kortisolin erityksen säätelijänä. Fyysinen tai psyykinen stressi aktivoi HPA-akselin. Stressin pitkittyessä HPA-akselissa voi ilmetä säätelyhäiriöitä esimerkiksi:

- Uupumuksena ja energian puutteena tai
- Ylivireytenä.

Monessa tapauksessa useampi osa stressijärjestelmää vaikuttaa oireen syntyyn.

Fyysistä tai psyykkistä stressiä voi aiheuttaa mikä tahansa stressaava tilanne, kuten vaikea työtilanne, pelko, fyysinen rasitus tai tunne-elämän ongelmat

Stressivaste = elimistön kokonaisvaltaista reaktiota stressitekijään

Hypotalamus-aivolisäke-lisämunuaiskuori -akseli (HPA-akseli) = Säätelyjärjestelmä stressireaktioiden säätelystä ja homeostaasin ylläpidosta eli elimistön kyvystä ylläpitää vakaita olosuhteita ympäristön tai kehon sisäisten muutosten vaihdellessa

2.8. Miten pitkittyneitä kehon oireita kuntoutetaan?

Kuntoutusta voi lähestyä kehon kautta tai mielen kautta. Kehon ja mielen yhteys on vastavuoroinen, jolloin esimerkiksi hengitysharjoitus voi helpottaa stressiä ja henkinen kuormitus voi laukaista migreenikohtauksen.

- **Kehon kautta** työskentelevää lähestymistapaa hyödynnetään mm. psykofyysisessä fysioterapiassa, parasympaattista hermostoa aktivoivissa hengitys- ja rentoutusharjoituksissa
- **Mielen tasolta** työskentelevää lähestymistapaa hyödynnetään mm. masennuksen ja ahdistuksen hoidossa, mindfulnessissa ja traumaterapiassa.

Kehon rytmien palauttaminen ja arjen toimintoihin palaaminen ovat tärkeitä kuntoutuksessa. Näitä ovat esim. unihäiriöiden hoito, säännöllinen ateriarytmi ja liikunta

2.9. Miten oireet syntyvät?

Palan tunne kurkussa, painon tunne rinnalla, hampaiden narskuttelu

Stressijärjestelmän (mm. autonominen hermosto, aivojen stressijärjestelmät) aktivaatio ylläpitää aktivaatiota aktivoituissa lihasryhmissä (mm. niska, hartia, selkä, leukaperät, kurkku, rintakehä)

Toiminnalliset neurologiset oireet

Stressijärjestelmän aktivaatio ylläpitää aktiivisuutta aivoalueilla, jotka synnyttävät tarkkoja poikkeavia motorisia oireita tai sekoittavat aivojen motorista prosessointia aiheuttaen epätavallisia neurologisia oireita

Vaikeus tai kipua virtsaamisessa, ripuli, oksentelu, pahoinvointi

Stressijärjestelmän aktivaatio. Autonimisen hermoston puolustusvasteet (taistele tai pakene - tilanteessa virtsarakon / suolen tyhjentäminen on voinut olla hyödyllinen vaste selviytymiselle)

Sydämen tykyttely, hikoilu

Stressijärjestelmän aktivaatio sympaattisen hermoston aktivoituminen

Uupumus

Stressijärjestelmän aktivaatio ja elimistön ylivirittyneisyydestä kuluttavat energiaa (lihasjännitys, hyperventilaatio). Myös usein unihäiriö, jolloin unen aikaiset palauttavat prosessit jäävät toteuttamatta

Aivosumu, muistivaikeudet, keskittymisvaikeudet

Stressijärjestelmän aktivaatio Unihäiriö, jolloin unen aikaiset palauttavat prosessit jäävät toteutumatta (glymfaattinen kierto, uusien hermoyhteyksien luominen)

Hengenahdistus, liikahengitys (hyperventilaatio)

Stressijärjestelmän aktivaatio, sympaattisen hermoston aktivaatio ja hengitystaajuuden nousu. Tarkoitus lisätä soluille happea energiantuotantoa varten (taistele tai pakene). Voi laukaista tajunnantason muutoksen, pyörtymisen tai NES:n (non-epileptic seizure)

Suun kuivuus

Stressijärjestelmän aktivaatio. Parasympaattisen hermoston aktivaation väheneminen (syljeneritys ja ruoansulatus pysäytetään, jotta energia ohjautuu kriittisiin järjestelmiin, taistele tai pakene)

Aistiherkkyydet (äänet, hajut, valot), krooninen kipu

Stressijärjestelmän aktivaatio, ylivirittyneisyys, aivojen säätelymekanismien häiriö, poikkeava tarkkaavaisuuden suuntaus, nocebo-mekanismi, hermoston herkistyminen

Kuva 5. Esimerkkejä tiettyjen yleisten toiminnallisten oireiden syntymekanismeista. Koslowska ym. 2020.

3. Vireystila ja sen säätely

3.1. Vireystilat

Vireystila tarkoittaa virkeyden ja valppauden tasoa. Siihen vaikuttavat monet eri tekijät, kuten unen määrä ja laatu, tunteet, valoisuuden määrä ja vuorokauden aika.

Turvallisuudentunteen ja vireystilan välillä on vahva yhteys. Sopivassa vireystilassa on tilaa kokea erilaisia tunteita ilman, että siitä tulee voimakasta kehollista oireilua.

Stressi nostaa vireystilaa. Kun stressi jatkuu pitkään ja voimakkaana, vireystila on jatkuvasti koholla ja lopulta stressin sieto heikkenee. Tällöin ihmisen on vaikea rauhoittua tai rentoutua ja palata sopivaan vireystilaan. Asia liittyy aiemmin työkirjassa esitettyyn autonomiseen hermoston toimintaan.

Keskushermoston herkistymistä voidaan kuvata myös elimistön ylivirittyneisyystilana. Uhkaaviin havaintoihin keskushermosto reagoi suojautumalla. Tähän tarvitaan sympaattista hermostoa, joka virittää kehoa toimintaan. Ylivireystilan ylläpito vaatii energiaa ja tästä johtuen henkilö voi kokea ns. ”romahduksia” vireystilassa, joka kuvautuu energiattomuutena. Herkistyneellä keskushermostolla virittyneisyys muuttuu helposti liialliseksi ja tästä johtuen henkilö saattaa kokea pienestäkin kuormituksesta ylivirittyneisyyttä.

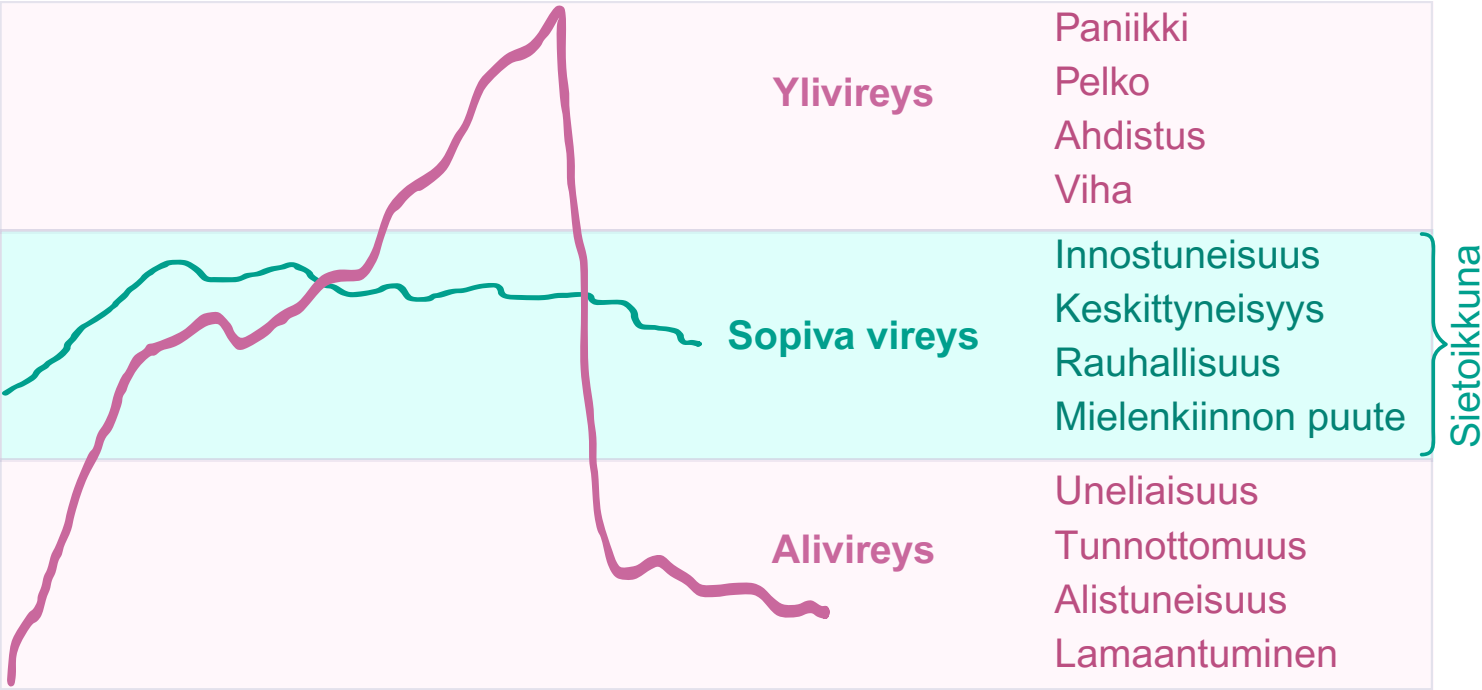
Pitkittyneistä kehon oireista kärsivällä voi olla voimakasta vireystilan vaihtelua (kuva 6), jota kuvaa punainen käyrä. Kuntoutuksen tavoitteena on tasata vireystilaa ja laajentaa sopivaa vireystilaan sietoikkunaa. Vihreä käyrä kuvaa tavoiteltavaa, sopivaa vireystilan vaihtelua.

Taito tunnistaa ja säädellä omaa vireystilaa lisää mielen ja kehon hyvinvointia. Vireystilaa on helpompaa säädellä, kun arjen rytmit ovat säännöllisiä ja tasapainossa. Naitä ovat mm.:

- palautuminen
- aktiivisuus
- unirytmi
- ateriarytmi

Vireystilan säätelyyn liittyy myös se, että tunnistaa asioita, jotka tuottavat turvan tunteita. Turvallisten läheisten kanssa ajan viettäminen ja omien rajojen tunnistaminen auttavat vireystilan säätelyssä.

On tärkeää myös tunnistaa mielihyvää tuottavat aktiviteetit, kuten liike- tai läsnäoloharjoitteet, jotka helpottavat vireystilan säätelyä

Kuva 6. Henkilön vireystilat ja sen osa-alueet

3.2. Tahdostariippumattoman hermoston osien roolit vireystilojen säätelyssä – Polyvagaalinen teoria

Autonomisen hermoston toimintaa ja vireystiloja kuvataan usein neurofysiologi Porgesin polyvagaalisella teorialla. Teoria kuvaa autonomisen hermoston osien rooleja hermoston vireystilan säätelijöinä. Tätä voidaan soveltaa psykofyysisessä fysioterapiassa oman tilanteen hahmottumisen helpottumiseksi.

Autonomisen hermoston osat ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Alkukantaisin autonominen ohjaus johtaa elintoimintojen lamaantumiseen, kehittyneempi taisteluun tai pakoon ja kehittynein sosiaaliseen liittymiseen.

Rauhoittavaan parasympaattiseen hermostoon kuuluva vagusherma jakautuu tämän teorian mukaan vatsanpuoleiseen vagushermoon ja selänpuoleiseen vagushermoon.

- **Vatsanpuoleinen vagusherma** on vireystilan säätelyn kannalta erityisen tärkeä, koska se on aktiivinen turvallisissa tilanteissa ja sitä aktivoimalla voi auttaa itseään rauhoittumaan
- **Selänpuoleinen vagusherma** on yhteydessä alivireystilaan ja lamaantumisreaktioon, jossa toimintakyky romahtaa
- **Sympaattinen hermosto** vastaa ylivireystilasta ja stressireaktiosta. (kuva 7).

Turvavire

Vatsanpuoleinen vagusherma, selänpuoleinen vagusherma ja sympaattinen hermosto toimivat tasapainossa ja tarkoituksenmukaisesti

- sujuvan vuorovaikutuksen tila
- yhteistyö, kiinnostuminen, heittäytyminen ja leikkimielisyys on luontevaa
- vain tässä tilassa on mahdollista levätä ja palautua

Ylivire

Vatsanpuoleisen vaguksen toiminta heikkenee, **sympaattinen hermosto** ottaa vallan ja tahdosta riippumaton hermosto käy ylikierroksilla

- elimistö on stressitilassa
- valpastunut, levoton, pelokas, huolestunut tai ahdistunut olo
- keho valmistautuu fyysiseen toimintaan, mm. sydämen syke kiihtyy ja hengitys nopeutuu

Alivire

Sekä vatsanpuoleisen vaguksen että sympaattisen hermoston toiminta on heikentynyt ja vireystilasta vastaa yksin **selänpuoleinen vagusherma**

- väsynyt ja lannistunut olo
- aivosumu, ajatus ei kulje
- vaikea rentoutua
- kun uhka on ylivoimainen, seuraa lamaantuminen, joka suojelee hätätilanteessa

Kuva 7. Turva-, yli- ja alivireen toimintaan vaikuttaa vatsanpuoleinen vagusherma, selänpuoleinen vagusherma ja sympaattinen hermosto

Ylivireystila

- Nopea sydämensyke
- Nopea hengitys
- Hikoilu
- Kalpea, kylmä iho
- Hermostunut, levoton olo
- Tärinä
- Lihasjännitys

Sopiva vireystila "Turvavire"

- Rauhallinen sydämensyke ja hengitys
- Läsnä oleva, tasapainoinen olo
- Helppo liikkua, helppo olla paikallaan
- Keskittyminen onnistuu

Alivireystila

- Hidas sydämensyke ja hengitys
- Punoittava, lämmin iho
- Puutuminen
- Poissaoleva, turtunut olo
- Lamaantunut, voimaton olo, vaikeus liikkua

Kuva 8. Vireystilan osa-alueita tunnistamisen helpottamiseen

Harjoite 3

Tunnista vireystilasi

Havainnoi vireystilaasi päivittäin eri tilanteissa ja kirjoita ylös havaintojasi. (kuva 8)

A) Mikä on vireystilasi?

B) Pystytkö vaikuttamaan vireystilaasi, jos koet sille tarvetta? Jos pystyt, miten?

	A) Mikä	B) Millä tavoin?
• Nukkumaan mennessä		
• Syödessä		
• Liikkuessa		
• Kotitöitä tehdessä		
• Työelämässä		
• Kun olet rentoutunut		
• Kun olet levoton		
• Kun koet ilon tunnetta		
• Kun olet vihainen		
• Kun olet rauhallinen		

Muistiinpanoja

Vireystilan säätelyä tukevia harjoitteita

Kaikki harjoitteet eivät toimi kaikille, mutta useimmiten jokaiselle löytyy sopiva harjoite. Tärkeää on harjoitella säännöllisesti ja uteliaalla mielellä. Tavoitteena on, että keho ja mieli oppivat uuden turvaa tuovan tavan, johon voi palata vaikeissa kehollisissa oireiluissa.

Ylivireystilaa voi rauhoittaa seuraavilla harjoitteilla:

1. Hengitä pitkiä uloshengityksiä
2. Paina jalkapohjat lattiaan/maahan ja tunne lattia/maa jalkojen alla
3. Kiinnitä huomio ympäristöön: viisi asiaa mitä näet, mitä kuulet ja mitä tunnet ympäristössä
4. Kokeile painopeittoa tai muita painotuotteita
5. Perhostaputus: laita käsivarret ristiin rinnan päälle ja taputtele rintakehää rauhallisesti vuorotellen kummallakin kämmenellä
6. Pese kasvoja jääkylmällä vedellä 30 sekunnin ajan
7. Jännitä ja rentouta kehon eri osia vuorotellen
8. Liikuta kehoa oman hengityksen tahtiin

Alivireystilaa voi ohjata kohti sopivaa vireystilaa seuraavilla harjoitteilla:

1. Nouse seisomaan, liikuttele käsiä ja jalkoja, tömistelet, hypi
2. Työnnä seinää molemmilla käsillä niin kovaa kuin jaksat
3. Aseta kämmenet vastakkain ja työnnä niitä toisiaan vasten
4. Kiinnitä huomio ympäristöön: viisi asiaa mitä näet, mitä kuulet ja mitä tunnet ympäristössä
5. Syö jotakin voimakkaan makuista, esim. kurkkupastilli
6. Taputtele koko keho läpi
7. Paina jalkapohjat lattiaan/maahan ja tunne lattia/maa jalkojen alla
8. Liikuta kehoa oman hengityksen tahtiin

Hengitysharjoituksia tilanteen rauhoittamiseen

Tee säännöllisesti päivittäin viikon ajan ja kirjoita havainnot ylös

A) Vastustettu uloshengitys eli huulirakohengitys

Rauhallisella uloshengityksellä viestitään aivoille, että tilanteessa ei ole mitään uhkaavaa ja nyt voi rauhoittua. Jos keskittyminen on vaikeaa tai olo on turhautunut, palautetaan huomio hengitykseen. Harjoituksessa opit säätelemään hengitystä autonomisen hermoston rauhoittamiseksi. Harjoitus vastustaa ja pidentää uloshengitystä, mikä aktivoi parasympaattista hermostoa ja rauhoittaa kehoa.

Huulirakohengitysharjoitus:

- Ota mukava asento. Hengitä sisään kevyesti – ideana on, että keuhkot eivät täyty tai tyhjene kokonaan missään vaiheessa
- Muodosta huulilla kapea rako kuin puhaltaisit pilliin
- Päästä hengitysilma ulos huuliraosta
- Uloshengitys muuttuu pidemmäksi itsestään. Huulten asento houkuttelee puhaltamaan ilmaa ulos – älä kuitenkaan tee niin – vaan anna ilman tulla huuliraosta puhaltamatta
- Hengitä nenän kautta sisään, keuhkot puolilleen, ja huuliraosta ulos 2–3 kertaa sisäänhengitystä pidempään.

Huulirakohengitys
Youtube-ohje

Muistiinpanoja

4. Aktiivisuus ja palautuminen

4.1 Palautuminen

Kaikki tarvitsevat riittävästi palautumista, jotta keho ja aivot kykenevät toimimaan ja säätelyjärjestelmät palautuvat kuormituksesta. Mielikuvana palautumista voi kuvata niin, että kehossa latautuvat akut kohti uutta toimintoa. Palautumista on aktiivista ja passiivista:

- **Aktiivinen palautuminen** tarkoittaa mielekkäitä palauttavia aktiviteetteja tai harrastuksia
- **Passiivinen palautuminen** tarkoittaa riittävää unta ja lepoa.

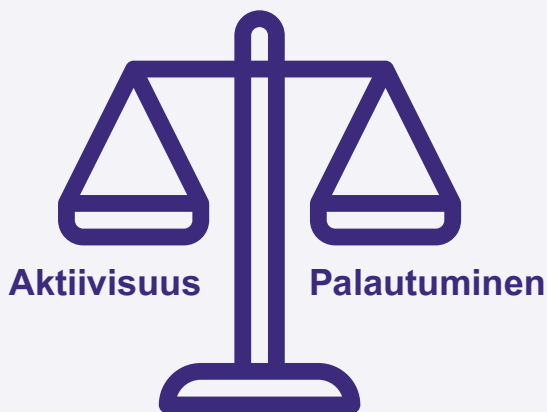
Harjoite 6

Palauttavia asioita ovat mm.:

- Laadukas uni
- Tasainen elämänrytmi
- Laadukas ravitsemus
- Passiivinen palautuminen
- Aktiivinen palautuminen

4.2 Lepo ja palautuminen tärkeää kuntoutumisessa

Etsi kokeilemalla sopivat keinot lepoon ja palautumiseen. On mahdollista, että aiemmin toimineet palautuskeinot eivät palauta kuin ennen sairastumista. Lepää ja rentoudu riittävän usein ja säännöllisesti pitkin päivää, jo ennen kuin huomaat uupuvasi tai oireiden pahenevan.

4.3 Aktiivisuuden ja palautumisen tasapaino

Kuormitus aiheuttaa elimistössä aina stressireaktion. Keho ei pysty erottelemaan, mikä stressiä aiheuttaa. Autonomiselle hermostolle kaikki kuormitus (fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen tai emotionaalinen) on saman arvoista ja aktivoi saman stressireaktion ja elimistön vasteet. Ihminen tarvitsee aktiivisuutta ja kuormitusta elämään, sillä ilman sitä ei ole myöskään palautumista. Sen tulisi olla oikein mitoitettua, eikä se saisi olla jatkuvaa. Tästä syystä kuormituksen ja palautumisen tulisi vuorotella osana arkea.

Harjoite 5

Palautumiskeinot

Kirjoita alle aktiivisia ja passiivisia palautumisen keinoja, jotka toimivat sinulle.

- Aktiivinen palautuminen on mielekkäitä palauttavia aktiviteetteja tai harrastuksia
- Passiivinen palautuminen on riittävää unta ja lepoa.

Aktiiviset palautumisen keinot:

Passiiviset palautumisen keinot:

Harjoite 6

Maadoittaminen

Maadoittaminen voi auttaa yli- tai alivireystilaan. Ylivireys voi olla levottomuutta, stressaantumista ja alivireystila taas väsymystä, voimattomuutta tai lamaantumista. Maadoittamisen tehtävä on palata takaisin kehoon, takaisin kontaktiin.

Maadoittamisen tapoja on erilaisia. Kokeile niitä ja kokeile myös erilaisia alkuasentoja ja etsi itsellesi sopivaa liikettä.

- Tömistele jalkoja alustaan
- Aseta kädet ristiin rinnan päälle ja taputtele käsivarsia vuorokäsin
- Asetu selinmakuulle polvet koukkuun, jalkapohjat alustalle. Tömistele jalkapohjia alustaa vasten
- Istuen vedä itseäsi tuolia vasten
- Istuen paina jalkapohjia ”lattian läpi”
- Kehon rajaamisen harjoitukset (harjaaminen, taputtelu, silittäminen)

[Mielenterveystalon ohjevideo maadoittamisen tapoihin](#)

Muistiinpanoja

Viisi asiaa - Keskittyminen nykyhetkeen

Keskittyminen nykyhetkeen tuo levollisuutta. Levottoman mielen voi palauttaa tähän hetkeen keskittymällä aisteihin.

Toimivimman harjoituksen löydät kokeilemalla ja testaamalla eri vaihtoehtoja. Toista kokeiluasi muutama kerta.

- **Näkö:** Pysähdy hetkeksi. Katsele ympärillesi, ja huomaa viisi eri esinettä. Tarkastele jokaista esinettä tarkasti ja yksityiskohtaisesti.
- **Kuulo:** Sulje silmäsi tai suuntaa katseesi alaviistoon. Keskity kuuntelemaan ympäristöäsi. Yritä tunnistaa viisi eri ääntä.
- **Tunto:** Sulje silmäsi. Yritä keskittyä tuntemaan viisi eri asiaa, jotka ovat kosketuksissa kehoosi. Havainnoi esimerkiksi, miten jalkasi lepäävät lattiaa vasten tai miltä vaatteesi tuntuvat ihoasi vasten.

Muistiinpanoja

4.4 Keholliset säätelykeinot

Keholliset säätelykeinot helpottavat palautumista. Kun toteutat säätelykeinoja onnistuneesti ja säännöllisesti, ne edistävät muutosta kehon tilassa ja aivojen stressijärjestelmän aktivaatiossa. Harjoittelun tavoitteena on saada kokemus kehollisesta turvasta, johon voi aina palata. Kehon ja mielen vuorovaikutuksessa keskenään, joten huomioi mitä tunteita ja ajatuksia harjoitteet sinussa herättävät. Tunteet ja ajatukset vaikuttavat omaan keholliseen kokemukseen.

- Unen, aterioiden ja vuorokausirytmien säännöllisyys
- Vireystilan tunnistaminen ja itsesäätelykeinojen (harjoite 3)
- Kehontuntemus ja -tietoisuus arjessa (makuulla, istuen, seisten, liikkuen)
- Tietoisien läsnäolon harjoitteet, esim. kehonskannaus
- Hengitysharjoitteet esim. palleahengitys, hyräily, äänenkäyttö ja mielikuvien käyttö hengityksen rauhoittamiseksi (harjoite 4)
- Maadoittavat harjoitteet (harjoite 6)
 - Aistit: mitä tunnen, näen, kuulen, haistan. Kuinka kehoni reagoi maan vetovoimaan?
 - Huomion siirtäminen pois oireista
 - Apuvälineet: painopeitto, painopussi, kylmäaltistus, hierontapallo
- Kosketus: hieronta, lemmikin silittäminen, turvallinen läheinen, itsensä silittäminen
- Rauhallinen liikeyhdistelmä hengityksen tahtiin, rytmikäs liike, lempeä venyttely omaa kehoa kuunnellen.

4.5 Liikuntaan palaaminen

Kokeile erilaisia tapoja liikkua. Pienikin liikeyhdistelmä arjessa ja asentojen vaihtelu ovat toipumisen kannalta hyviä. Liiallinen lepo makuuasennossa voi haitata autonomisen hermoston toimintaa ja tuottaa uudenlaista kehollista oireilua. Kun olet löytänyt sopivan aktiivisuuden ja palautumisen rytmin sekä oivaltanut itsellesi sopivat palauttavat keinot, voit siirtyä aktiivisemmin liikuntaharjoitteluun.

4.6 Vinkkejä liikunnan aloittamiseen

Kuormita itseäsi vointisi sallimissa rajoissa ja lisää aktiivisuutta hiljalleen. Ajoittain voi tulla kausia, jolloin on kevennettävä harjoittelua omaa kehoa kuunnellen. Oireilun aaltoilu on tavanomaista pitkittyneissä kehon oireissa. Liikkuminen tauon jälkeen voi aiheuttaa lihaskipuja 24–72 h rasituksen jälkeen. Oireilu voi jatkua muutaman päivän, mutta siitä ei tarvitse huolestua. Kun aloitat maltillisesti, lihaskipujen määrä laskee.

- **Tee ennen liikuntaa vireystilaharjoite** ja tunnista vireystilasi. Kun olet sopivassa vireystilassa, harjoittelu tuntuu paremmalta ja harjoittelusta palautuminen helpottuu. Liitä myös loppuun vireystilaharjoite.
- **Huomioi painovoiman vaikutus.** Voit aloittaa liikkumisen makuuasennosta edeten istuma- ja seisoma-asentoon.
- **Aloita raajojen tai keskivartalon liikkeistä** ja etene siitä koko kehon liikkeisiin.
- **Keskity normaaliin hengittämiseen.** Hengityksen pidättäminen aktivoi sympaattisen hermoston toimintaa.
- **Huolehdi neste- ja suolatasapainosta.** Syö hyvissä ajoin ennen liikuntaa.

Harjoite
8

Hengitysharjoite mielikuvaa käyttäen

Hengittele kädet vatsan päällä, tunne käsillä, miten aallot nousevat ja laskevat. Mielikuva meren aalloista sekä oma kosketus rentouttavat ja rauhoittavat.

Kirjoita kokemuksiasi. Hyödynnä kysymyksiä:

Miltä ja missä tuntui? Mitä ajattelen siitä?

Harjoite
9

Liike hengityksen tahtiin – Vartalon kierto

Hengittele kädet vatsan päällä, tunne käsillä, miten aallot nousevat ja laskevat. Mielikuva meren aalloista sekä oma kosketus rentouttavat ja rauhoittavat.

1. Makaa selin, polvet koukussa. Kädet tukevat asentoasi alustaa vasten.
2. Hengitä sisään ja kierrä samalla polvet oikealle. Hengitä ulos, kierrä pää vasemmalle. Hengittele tässä kiertoasennossa rauhallisesti niin pitkään kuin haluat, aisti kyljen venytys.
3. Palauta sisäinhengityksen aikana pää ja polvet yhtä aikaa keskiasentoon.
4. Hellitä, ja hengitä rauhassa ulos.
5. Toista kiertoliikettä vuorotellen kumpaankin suuntaan.

Kirjoita kokemuksiasi. Hyödynnä kysymyksiä:

Miltä ja missä tuntui? Mitä ajattelen?

5.Toiminnan rytmitys ja voimavarojen seuranta

5.1 Toiminnan rytmittäminen - miksi ja miten?

Jokaisella on oma yksilöllinen kyky kestää kuormitusta, eli rasituksensietokyky, joka perustuu omiin voimavaroihin. Toiminnallisista oireista kärsivillä autonominen hermosto on usein epätasapainossa, mikä heikentää rasituksensietokykyä. Aktiivisuutta (fyysistä, kognitiivista ja sosiaalista) voi rytmittää ja keventää itse, vaikka arjessa on myös tekijöitä, joihin ei voi vaikuttaa. Kun kuormitus pysyy perustason alapuolella tai hieman sen yläpuolella, on mahdollista välttää toimintakyvyn romahdukset (kuva 9).

5.2 Rasituksen jälkeinen huonovointisuus ja oireiden paheneminen (PEM-oireet)

PEM-oireita on kaikilla kroonisen väsymysoireyhtymän potilailla ja 50–70 % pitkäkestoisen koronataudin (post COVID) -potilailla. Oireet:

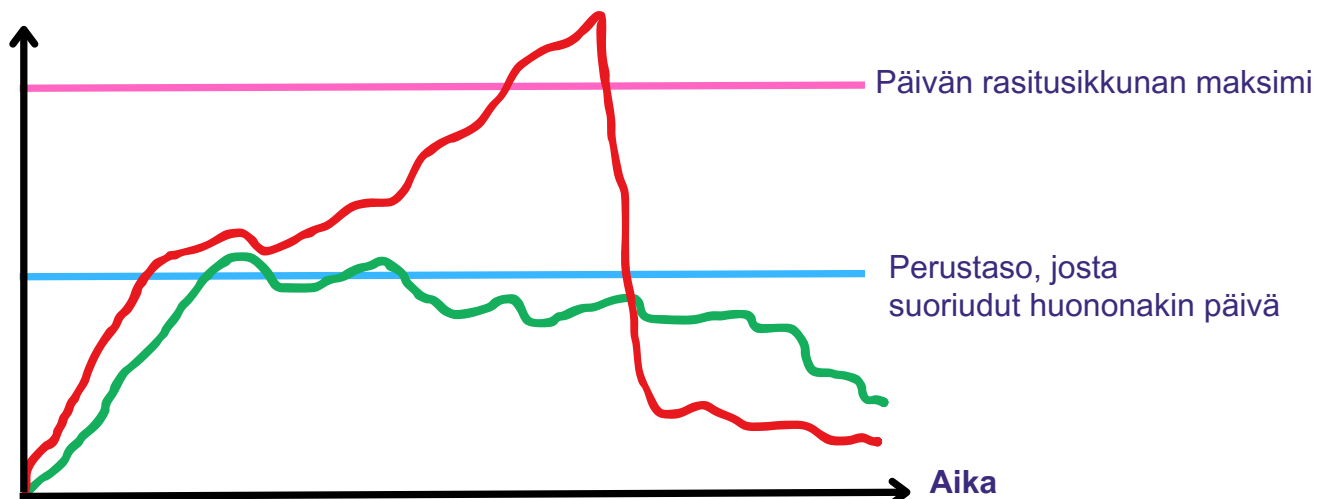
- toimintakykyä lamaava uupumus
- flunssankaltaiset oireet
- kuume
- kognitiivisten toimintojen heikentyminen
- kipu
- päänsärky
- unettomuus
- pahoinvointi
- huimaus
- lihasheikkous
- aistiyliherkkyys.

Toiminnan keventämisen tarkoituksena on

- ehkäistä oireiden pahenemista ja voimien heikkenemistä
- pidentää toimintakykyistä aikaa
- hallita paremmin erityisesti rasituksen jälkeisiä oireita ja äkillisiä toimintakyvyn romahduksia
- löytää sopiva tasapaino aktiivisuuden, levon ja palautumisen välillä.

PEM-oireet voivat pahimmillaan lauaa esim. ruokailun tai peseytymisen yhteydessä, yleensä 12–48 tunnin sisällä rasituksesta, joskus heti. Oireiden kesto vaihtelee kymmenestä tunnista jopa viikkoihin tai pidempään. Niiden voimakkuus riippuu yksilöstä, rasituksen määrästä sekä sairauden vaikeusasteesta. Toipuminen vaatii usein vuodelepoa.

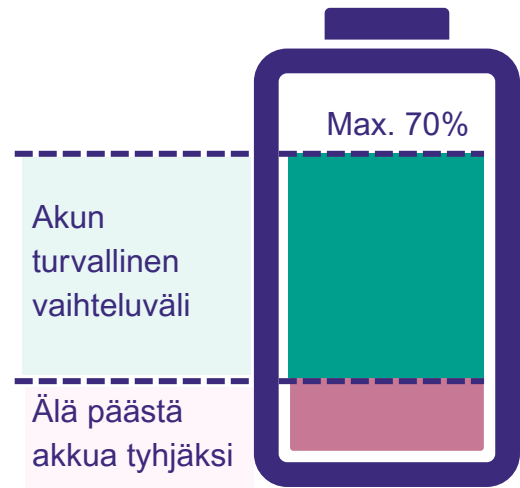
Kokonaiskuormitus

Kuva 9. Rasituksensietokyvyn maksimitason ylitys johtaa usein toimintakyvyn romahtamiseen.

5.3 Akkuvertaus mielikuvana

Toiminnallisista häiriöistä kärsivällä ”akun” latauskapasiteetin voidaan ajatella olevan esimerkiksi 70 % terveeseen verrattuna. On myös tyypillistä, että akun latautuminen kestää tavallista pidempään, joten palautumiseen tarvitaan enemmän lepoa (kuva 10). Kaikkensa antamista tulisi välttää, ettei akku tyhjene kokonaan, jolloin seurauksena on oireiden pahenemista (PEM-oireet).

Kuva 10. Akku havainnollistaa toiminnallisista häiriöistä kärsivän henkilön voimavaroja.

5.4 Toiminnan keventäminen ja lepo

Toiminnan keventäminen ja riittävä lepo sopivaan aikaan ovat tärkeitä tekijöitä PEM-oireiden hallinnassa.

Keinoja toiminnan keventämiseksi:

- Riittävät tauot toiminnan aikana
- Aktiivisuutta ja lepoa tasapainoisesti päivään ja viikkoon
- Selkeät rutiinit, esim. kotoa poistumista edeltävät vaiheet, keventävät toiminnanohjauksen kuormitusta
- Tehtävien jakaminen perheenjäsenille ja ystäville
- Kiireettömien ja toissijaisten tehtävien siirtäminen myöhäisemmäksi
- Energiaa säästävien toimintojen suosiminen
- Kehon asentojen huomioiminen toiminnan keventämiseksi
- Apuvälineiden käyttö, kuten suihkutuoli tai työtuoli kotitöiden tekemiseen.

Jos toiminta uuvuttaa

- Mikäli jokin toiminta **uuvuttaa sinua toistuvasti**, esim. kävely, niin vähennä kävelymatkaa 50 %.
- Mikäli jokin toiminta **uuvuttaa sinua ajoittain**, esim. lukeminen, niin vähennä luku-aikaa 25 %.

Huolehdi riittävästä levosta ja palautumisesta kokeilemalla erilaisia keinoja, kuten

- lepääminen ilman mitään ärsykeitä
- sanaristikon täyttäminen
- luontokävely.

5.5 Toiminnan rytmittäminen ja arjen suunnittelu

Ei ole yhtä ”oikeaa” tapaa rytmittää tai tauottaa toimintaa. Koronasta kuntoon -hankkeen materiaaleissa on esitetty kolme tapaa rytmittää:

- **Kehon tuntemusten** ja signaalien mukaan, ennakoiden, ennen kuin on pakko
- **Ajan mukaan** esim. 15 minuuttia lukemista, sitten tauko
- **Toiminnan mukaan** esim. imuroin yhden huoneen, sitten pidän tauon.

Oman tilanteen seuraamiseen kannattaa käyttää päiväkirjaa, johon merkitsee päivän toiminnot sekä huomiota oireista ja palautumisesta. Päiväkirjamerkintöjen perusteella voi oppia tunnistamaan palauttavat, kuormittavat ja oireita laukaisevat tekijät.

On tärkeää tunnistaa oma perustaso ja suunnitella arki sen mukaan. Suunnitelmallisuuden tavoitteena on välttää oireita ja pidentää toimintakykyistä aikaa.

Toimintakyvyn voimakkaita romahduksia voi välttää

- Suunnittelemalla kuormitus tasaisesti, päivä- ja viikkosuunnitelmaa hyödyntäen
- Ajoittamalla aktiviteetit päivän tai viikon toimintakykyisimpiin hetkiin

- [Viikkosuunnitelmapohja - Koronasta kuntoon](#)
- [Aktiivisuus- ja palautumispäiväkirja - Koronasta kuntoon](#)
- [Koronasta kuntoon -hankkeen kaikki materiaalit](#)

Koronasta kuntoon -materiaalit

5.6 Rasituksen lisääminen kehoa kuunnellen

Aktiivisuuden lisääminen sopii, kun oma perustaso on löytynyt ja sitä on pystynyt ylläpitämään. Tämä tarkoittaa, että oireet eivät pahene aktiivisuuden pysyessä tietyllä tasolla päivässä ja viikossa. Lisää ensin kertoja sitten kestoja ja lopuksi kuormittavuutta.

Lisää aktiivisuutta maltillisesti, esimerkiksi 10 % kerrallaan. Kävelyä tai pyöräilyä, voit lisätä joko matkaan tai aikaan perustuen:

- ajassa 10 min → 11 min
- matkassa 500 m → 550 m

Kun lisäät aktiivisuutta, lisää aina myös palautumista ja lepoa. Älä kiirehdi nousujohteisuuden kanssa.

Seuraa tilannetta ja ylläpidä edellistä tasoa ennen kuin lisäät aktiivisuutta. Lievä toimintakyvyn vaihtelu on normaalia, eikä aktiivisuutta välttämättä tarvitse vähentää. Aktiivisuuden lisääminen ei välttämättä onnistu heti, mutta voi onnistua myöhemmin. Tärkeää on suunnitella joustavasti ja suhtautua itseensä armollisesti.

Toiminnan jaksottaminen ja voimavarojen seuranta

Teetkö toiminnan jaksottamista ja voimavarojen seurantaa? Jos teet, niin miten?

Tavanomainen päiväni

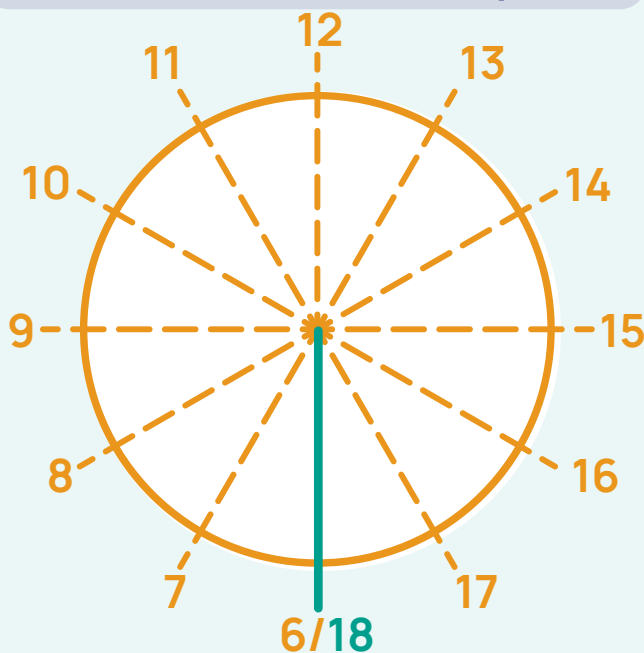
Väritä päiväsi kellotauluihin. Merkitse taulukkoon päivän toiminnot (esim. lepo, ruokailu, harrastus, työ) ja niiden värit. Saat päättää värit itse. Aloita siitä, kun heräät yöunilta.

Aamu

Ilta

Ilta

Yö

Väri

Toiminto

Väri

Toiminto

Huomaatko päivärytymistäsi jotakin uutta, jota et ole ennen huomannut?

5.7 Omat rajat

Omista rajoista jämäkästi huolehtiminen on yksi vaikeimmista ja samalla tärkeimmistä taidoista. Lähes aina, kun autonominen hermosto on epätasapainossa, on taustalla rajojen rikkomista, liikaa tekemistä ja liian vähän lepäämistä ja palautumista. Ensimmäisiä stressin ja uupumuksen oireita ei välttämättä ole otettu vakavasti, vaan on oletettu jaksavan entiseen malliin. Autismin kirjolla elävillä on valitettavasti toistuvia kokemuksia ylikuormituksesta ja kohtuuttomista vaatimuksista sosiaalisissa tilanteissa.

Harjoite 11

Piirrä alle omat rajasi:

- Voit piirtää rajan ympyränä, muurina, vallihautana tai aitana.
- Kirjoita rajojen sisään asiat, joita haluat suojella, kuten oma aika, oma päätäntävalta, oma rauha tai oma vuorokausirytm.
- Kirjoita rajojen ulkopuolelle asiat, jotka uhkaavat rajojen sisällä olevia sinulle tärkeitä asioita. Näitä ovat esim. melu, liian vaikeat asiat, kiire tai muiden vaatimukset. Myös omat ajatukset tai elämäntapa voivat uhata omia tärkeitä asioita.

(Lähde: mukaillen Vireystilavihko)

Harjoite 12

Musiikkikappale, joka tuo sinulle turvallisen olon

Kirjaa se tähän muistiin ja kuuntele sitä, kun tunnet olosi turvattomaksi

6. Autonomisen hermoston herkistyminen

6.1 Tahdosta riippumattoman hermoston herkistyminen

Terve ja tasapainoinen tilanne

- Tahdosta riippumattoman hermoston osat tasapainottavat toistensa toimintaa
- Mahdollistaa parhaan mahdollisen toimintakyvyn

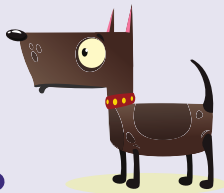
Ei tasapainoinen tai terve tilanne

- Tahdosta riippumattoman hermoston säätely on epänormaalia ja epätarkoituksenmukaista
- Epätasapainossa hermosto herkistyy ja aivot
 - reagoivat ärsykkeisiin, joihin ei tavallisesti edes kiinnitetä huomiota
 - tulkitsevat vaarattomatkin havainnot uhkaaviksi

Kuva 11. Tahdosta riippumattoman hermoston herkistyminen

Havaintojen tulkitseminen aivoissa

Ihminen aistii jotain

Viesti kulkee valppaalle vahtikoiralle (aivojen manteliumakkeelle)

Vahtikoira reagoi uhkiin ja tekee hälytyksen

Aivojen muistikeskuksesta haetaan (hippokampuksesta) tietoa muistikuvista
Kun samanlainen tilanne toistuu, muistikeskus kertoo mikä tunnetila tilanteeseen liittyy

Tarvittaessa keho hälytetään valmiustilaan selkäytimen kautta

Aivojen viisas ja rauhallinen pöllö (otsalohko) tekee päätelmät hälytyksestä ja muistikeskuksen tiedoista

Stressi heikentää otsalohkon toimintaa

- Stressaantuneena ja ylivireänä on **vaikea arvioida tilanteen todellista vakavuutta ja toimia järkevästi**
- Stressaantuneena aivot ovat virittyneet havaitsemaan uhkia ympärillämme**

Kuva 12. Havaintojen tulkitseminen aivoissa mielikuvan avulla

7.Musiikki ja mobiilisovellukset

7.1 Musiikin ja rytmin hyödyntäminen vireystilaan vaikuttamisessa

Musiikki on hyvä keino:

- Puhelin ja kuulokkeet kulkevat helposti mukana
- Soittimien (esim. kosketinsoittimien) soittaminen on fyysisesti melko kevyttä toimintaa
 - Soittamisessa on mukana fyysinen elementti, joten se voi vastata tarpeeseen purkaa stressiä fyysisesti
- Muun toiminnan ohessa, kuten keskittymisen tai rentoutumisen tukena
- Monilla on tunneside, jolloin omat lempibiisit voivat yhdistyä turvallisuuden ja onnellisuuden tunteisiin.

Vireystilaa voi laskea kuuntelemalla rauhoittavaa musiikkia ja nostaa kuuntelemalla energisoivaa musiikkia.

On yksilöllistä, millaisen musiikin kukin kokee vireystilaa laskevana tai nostavana tai keskittymistä tukevana

7.2 Hakusanoja suoratoistopalveluissa

Lo-fi beats:

Vähäeleistä hiphop-vaikutteista keskittymismusiikkia, jossa olennaisessa osassa ovat rytmi, suhinat ja rahinat.

Binaural beats tai binaural:

Kuulokkeilla kuunneltava musiikki, joissa voi olla myös luonnon ääniä. Näihin on aina sisällytetty jokin tietyllä taajuudella soiva ääni. Ääni tulee vasemmasta ja oikeasta kuulokkeesta hieman eri taajuudella, mikä laittaa aivot töihin. Eri taajuuksilla tavoitellaan erilaisia vaikutuksia. Osalle binaural-musiikki on rauhoittavaa tai keskittymistä parantavaa.

Synthwave:

Syntetisaattorilla, sähkökitaralla ja rumpukoneella 80-luvun hengessä tehtyä menevää musiikkia, joka voi energisoida tai parantaa keskittymistä. Hyvää taustamusiikkia toiminnalle, koska itse musiikki ei ole haastavaa eikä vaadi keskittymistä.

Relax:

Soittolistoja rentoutumisen tueksi.

Sleep:

Soittolistoja nukahtamisen ja nukkumisen tueksi

Nature sounds:

Erilaisia luonnon ääniä

Musiikin suoratoistopalveluista (mm. Spotify, Apple Music, Tidal) löytyy soittolistoja työhön tai opiskeluun keskittymisen tueksi.

7.3 Oireiden harhauttaminen soittamalla

Musiikin avulla voi hetkellisesti siirtää huomion pois oireista esimerkiksi soittamalla tai taputtamalla omaa kehoa tai pöytää. Soittaminen ei vaadi erityistaitoa, ja tasainen rytmi yhdessä kehon kosketuksen kanssa voi rauhoittaa ja laskea vireystilaa.

7.4 Muuta kuunneltavaa

Ylen artikkeli [Tärkein aivohermosi on avain kehosi ja mielesi terveyteen](#) sisältää kolme psykologi ja psykoterapeutti Minna Martinin rentoutusäänitettä:

- Aktivoi vagushermoasi rentouttamalla kasvot ja leuat
- Aktivoi vagushermoasi uloshengityksen jälkeisellä lepotauolla
- Aktivoi vagushermoasi selinmakuulla kiertoliikkeellä

Harjoite 13

Tahdosta riippumattoman hermoston herkistyminen

Tunnistatko tahdosta riippumattoman hermoston herkistymistä omassa kehossasi? Miten hermoston herkistyminen vaikuttaa toimintaasi?

7.5 Sovelluksia -

Toimintakyvyn tuki ja voimavarojen seuraaminen

Endel - musiikki- ja äänisovellus

Pyrkii vaikuttamaan vireystilaan musiikin tai äänimaiseman avulla. Ilmaisversion neljä erilaista aluetta ovat uni (sleep), rentoutuminen (relax), keskittyminen (focus) ja liikkuminen (move). Maksullisessa versiossa on vielä mm. luonnon äänet (nature elements) ja palautuminen kuormituksen jälkeen (recovery). Sovelluksessa on myös lyhyille päiväunille nukahtamisen ja lempeän heräämisen (power nap) toiminto.

www.endel.io

Tiimo - ajanhallintasovellus erityisesti neurokirjon henkilöille

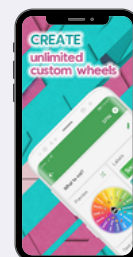
Sovellus auttaa toimintaan keskittymisessä ja toimintojen suorittamisessa loppuun eli juuri ADHD:n aiheuttamissa ongelmassa. Sovellus sopii ihan kaikille. Sovelluksessa suunnitellaan päivän ja viikon rakennetta sekä määritetään toiminnoille kesto. Sovellus muistuttaa, kun on aika tehdä jotain ja siitä on helppo seurata jäljellä olevaa aikaa. Sovelluksen voi yhdistää älykelloon.

www.tiimoapp.com

Spin The Wheel - onnenpyörä päätösten tekemiseen

Auttaa päätöksen tekemisessä. Sovelluksessa voit luoda sopivan onnenpyörän esimerkiksi itsellesi mieleisistä toiminnoista ja arpoa minkä niistä tekisit tänään. Epämieluisiin toimintoihin motivoitumiseksi voit vaikkapa ensin arpoa minkä huoneen siivoaisit ja sitten arpoa toisesta onnenpyörästä siivouspalkinnon (esim. mieluisa tekeminen).

www.spinthewheel.app

Daylio - mielialapäiväkirja

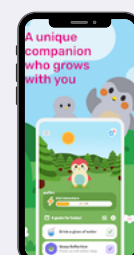
Minimissään sovellukseen voi valita mielialaa kuvaavan hymiön (viidestä hymiöstä). Voit halutessasi merkitä mitä olet tehnyt, miten olet syönyt tai nukkunut. Voit lisätä myös valokuvan tai vaihtoehtoisiksi omia harrastuksia. Näet viikko- ja kuukausiyhteenvedot mielialoista ja niihin liittyvistä tekemisistä. Sovellus kannustaa ainakin yhteen merkintään päivässä.

www.daylio.net

Finch - pelillinen motivointi arjen toimintoihin

Pelissä kerätään energiapisteitä, joiden avulla kuvitteellinen lemmikki lähtee seikkailulle. Sovellus kysyy avattaessa "Millainen vointisi on?". Hankalina päivinä saat samoista askareista enemmän energiapisteitä. Energiapisteitä saa tavallisista, päivittäisistä asioista ja pohdintatehtävistä, joihin vastataan kirjoittamalla. Voit itse määritellä mitä asioita sinun pitäisi päivittäin tehdä. Päivän ensimmäiset pisteet saa nousemalla sängystä.

www.finchcare.com

8. Sairastuminen ja tilanteen arviointi

8.1 Sairastuminen

Sairastuminen on aina kuormittava ja epävarmuutta lisäävä kokemus, johon voi liittyä pelkoa, surua ja toimintakyvyn heikkenemistä. Fyysisen ja psyykkisen kuormituksen sieto voi heikentyä, ilmentyen hermostuneisuutena, aistiyliherkkyytenä sekä keskittymis- ja muistivaikeuksina. Sopeutuminen uuteen tilanteeseen vaatii psyykkistä työtä ja uusien toimintamallien opettelua. Realistinen tilannearviointi on tärkeää, ja ulkopuolinen tuki auttaa näkemään tilanteen selkeämmin. Epävarmuus ja pitkäaikainen toimintakyvyn heikentyminen voivat aiheuttaa huolta, univaikeuksia, mielialan laskua ja ahdistusta.

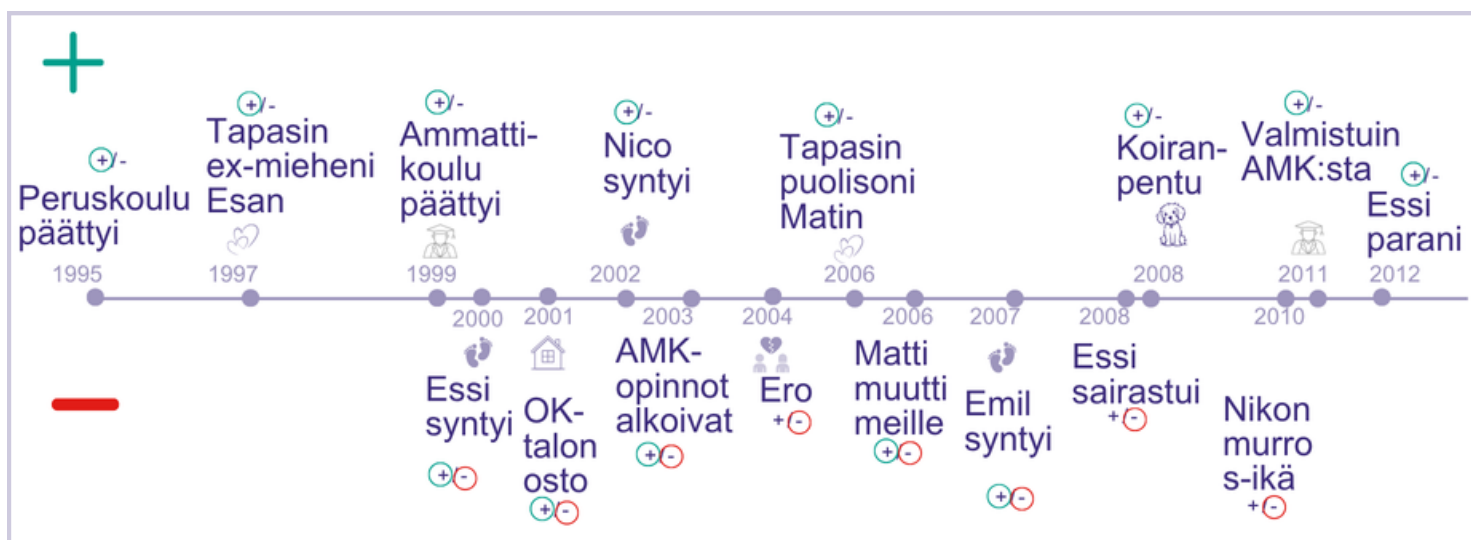
8.2 Kuormitustekijät

Sairastuminen pysäyttää pohtimaan elämän kantamia taakkoja, joita kertyy huomaamatta monilta elämänalueilta. Menneet kokemukset, niin positiiviset kuin negatiiviset, vaikuttavat hyvinvointiin tiedostamatta ja sitovat voimavaroja. Sama asia voi olla sekä positiivinen että negatiivinen. Elämänkaariharjoitus auttaa tekemään nämä tapahtumat näkyviksi, mukaan lukien kriisit, muutokset ja menetykset, jotka kaikki voivat lisätä kuormitusta (kuva 13, harjoitus 14).

8.3 Arvot

Muutosvaiheissa on tärkeää arvioida tilannetta ja löytää uusi suunta, esimerkiksi Arvokompassin avulla (harjoitus 15). Kannattaa tarkastella, heijastuvatko omat arvot ajankäytössä, ja tehdä tarvittaessa muutoksia. Usein arvot voivat olla peräisin vanhemmilta tai ulkopuolisista odotuksista, jotka eivät enää sovi.

Pienet askeleet kohti toivottua suuntaa auttavat muutoksen tunnistamisessa.

Kuva 13. Esimerkki elämänkaaresta ja sen vaikutuksista henkilölle

Elämänkaari

Tavoitteena on nähdä mitä on tapahtunut, jotta voi ymmärtää paremmin nykyhetkeä.

Elämänkaareen liittyvissä asioissa voi huomioida mm. seuraavia asioita:

- Mikä ajanjakso (esim. 10 vuotta tai koko elämä)?
- Mitä kaikkea elämässä on tapahtunut ajanjakson aikana?
- Millaista elämää elit aikaisemmin (esim. 10 vuotta sitten) ja millainen olit?
- Mitä muutoksia on ollut?
- Mitä haluaisit tuoda aikaisemmasta elämänvaiheesta nykyiseen?
- Mitkä asiat ovat antaneet sinulle voimia ja mielekkyyttä?
- Mitä tavanomaisia muutoksia esim. muutot tai muutokset ihmissuhteissa tai harrastuksissa
- Asioita lapsuudesta, jos ne vaikuttivat lapsuuden olosuhteisiin, vaikka et niitä muistaisi.

Tapahtumia voi arvioida niiden vaikutusten kautta (positiiviset / negatiiviset)

Syntymä	Positiiviset	Nykyhetki
	Negatiiviset	

- Kirjoita alle mitä haluaisit tuoda aikaisemmasta elämänvaiheesta nykyiseen?
- Mitkä asiat ovat antaneet sinulle voimia ja mielekkyyttä?

Arvokompassi - Elämän kompassi

- Pohdi ensin ala olevia tukikysymyksiä erillisille suttupaperille.
- Poimi siitä yksittäisiä sanoja mitä arvostat ja pidät tärkeänä, kirjaa ne alaosan laatikoihin
- Arvioi sitten näiden tärkeys, tyytyväisyys ja näiden kahden ero

1.Perhesuhteet

- Millainen sisarus, lapsi, vanhempi tai muu sukulainen haluaisit olla?
- Millaisia omia puoliasi haluat tuoda esiin?
- Millaiseen suuntaan haluaisit kehittää suhdetta?
- Mitä haluaisit tehdä yhdessä?

2.Parisuhde ja muut läheiset

- Millainen kumppani haluaisit olla?
- Millaisia omia puoliasi haluat tuoda esiin?
- Mitä haluaisit tehdä yhdessä?

3.Ystäväsuhdet

- Mitä sinulle merkitsee olla hyvä ystävä?
- Miten haluaisit käyttäytyä ystäviä kohtaan?
- Millaisia omia puoliasi haluat tuoda esiin?
- Mitä haluaisit tehdä yhdessä?

4.Työ ja opiskelu

- Millainen työntekijä / työnantaja haluaisit olla?
- Millaisia omia puoliasi haluat tuoda esiin?
- Miten haluat käyttäytyä kollegoita kohtaan?
- Millaisia ihmissuhteita haluat kehittää tai vaalia?
- Mitä haluaisit tehdä työkavereiden kanssa?

5.Oppiminen, itsensä kehittäminen

- Mitä arvostat oppimisessa, koulutuksessa?
- Mitä uusia taitoja/tietoja haluaisit oppia?
- Millainen oppija/opiskelija haluaisit olla?
- Mitä omia puoliasi haluaisit tuoda opiskeluun?

6. Harrastukset ja vapaa-aika

- Millaisia harrastuksia haluaisit?
- Millä eri tavoin haluaisit rentoutua ja palautua?
- Millä eri tavoin haluaisit pitää hauskaa?
- Miten haluaisit vaalia luovuuttasi?
- Mitä harrastuksia haluaisit aloittaa uudelleen?

7.Henkisyys / hengellisyys

- Sana henkisyys merkitsee eri ihmisille eri asioita, kuten luonnossa oloa, tanssimista, meditaatiota tai uskonnollisen ryhmän jäsenyyttä
- Mikä on sinulle tärkeää tällä alueella?
- Mitä henkisiä aktiviteetteja haluaisit toteuttaa?

8. Yhteisöllisyys

- Miten haluaisit palvella yhteisöäsi? Esim. vapaaehtoistyö, kierrätys, vanhusten auttaminen
- Mitä ryhmiä, hyväntekeväisyysjärjestöjä, poliittista puoluetta haluat tukea tai liittyä?

9.Ympäristö ja luonto

- Millaisiin luontoalueisiin haluaisit mennä?
- Missä ympäristöissä haluaisit olla enemmän?
- Miten haluaisit muuttaa / tukea lähiympäristön luontoa, työympäristöä, kotia?

10. Terveys ja keho

- Miten haluaisit unen, ruoan ja liikkumisen avulla pitää huolta terveydestä?
- Miten haluaisit pitää huolta kehostasi?
- Millaisen fyysisen kunnon haluaisit saavuttaa?

1.Perhesuhteet

Tä = Ty = Ero =

2.Parisuhde ja muut läheiset

Tä = Ty = Ero =

3.Ystäväsuhdet

Tä = Ty = Ero =

10. Terveys ja keho

Tä = Ty = Ero =

9.Ympäristö ja luonto

Tä = Ty = Ero =

8. Yhteisöllisyys

Tä = Ty = Ero =

7.Henkisyys / hengellisyys

Tä = Ty = Ero =

6. Harrastukset ja vapaa-aika

Tä = Ty = Ero =

4.Työ ja opiskelu

Tä = Ty = Ero =

5.Oppiminen, itsensä kehittäminen

Tä = Ty = Ero =

Arvioi asteikolla 0-10 (1=Ei/en lainkaan - 10=Erittäin tärkeä / tyytyväinen)

- Tä= **Tärkeys** asteikolla 0-10
- Ty = **Tyytyväisyys** omaan aktiivisuuteen toteuttamisessa viime viikolla asteikolla 0-10
- Ero = Tärkeyden ja tyytyväisyyden **erotus**

Lähde: Mukailen Mielenterveystalon Arvokompassia

9. Keho ja mieli

9.1 Keho, mieli ja stressin hallinta

Mieli ja keho ovat tiiviisti yhteydessä, ja kehon tuntemukset vaikuttavat ajatuksiin ja tunteisiin. Stressi aktivoi sympaattista hermostoa, mikä lyhytaikaisesti tehostaa toimintaa, mutta pitkittyessään kuormittaa elimistöä ja voi johtaa epätarkoituksenmukaiseen käyttäytymiseen, kuten välttämiseen. Tietoisen ajattelun avulla voi tunnistaa ja muuttaa tätä kehää, arvioida huolia ja vahvistaa turvallisuuden tunnetta.

9.2 Aivojen harjoittaminen ja positiivinen huomiokyky

Aivot ovat muokkautuvia koko elämän ajan. Toistuvat ja voimakkaat kokemukset vahvistavat tiettyjä hermopolkuja, kun taas käyttämättömät heikkenevät. Kuntoutuksessa on havaittu, että uudet aivoalueet voivat korvata vaurioituneiden toimintaa. Aivojen harjoittaminen, kuten uusien asioiden huomiointi ja positiivisten kokemusten vahvistaminen, lisää mielen joustavuutta ja helpottaa oireiden kanssa elämistä. Myönteisten asioiden tietoinen huomiointi tuo mielekkyyttä ja lisää hyvinvointia.

9.3 Kuormitus, muutokset ja tuki arjessa

Matalampi toimintakyky ja suoriutuminen voivat aiheuttaa kiukkua, turhautumista ja surua, kun vertaa nykytilaa menneeseen. Realistinen tilannearvio auttaa rakentamaan kestäviä muutoksia huomioiden kuormitustekijät, palautumisen ja voimavarat. Läheiset ovat tärkeä tuki, ja on hyvä kertoa heille avoimesti omista haasteista, sillä kuormitus ei aina näy ulospäin.

9.4 Perusasiat hyvinvoinnin tukena

Hyvinvoinnin perusta rakentuu unesta, levosta, ravinnosta sekä turvallisuuden ja rauhan tunteesta. Säännölliset rytmit luovat perusturvaa ja rauhoittavat kehoa ja mieltä. Vaikeina hetkinä on tärkeää huolehtia itsestä ja pyrkiä tuomaan elämään iloa, rentoutta, kauneutta, vaihtelua ja läheisyyttä.

Tärkeistä asioista nauttimiseen voi etsiä uusia keinoja, niistä luopumisen sijaan.

Huomioi hyviä asioita

Huomioi kolme hyvää asiaa päivässä ja kirjaa ne. Tee tätä 7 päivää.
Esimerkki. Rauhallinen aamupala, kävely metsässä, tiskit tiskattuna

1

2

3

4

5

6

7

10.Omahoito-ohjelmat ja lähteet

10.1 Omahoito-ohjelmat (hae netistä artikkelin nimellä)

[Pitkäaikaisten kehon oireiden omahoito-ohjelma - Mielenterveystalo.fi](#)

[Unettomuuden omahoito-ohjelma - Mielenterveystalo.fi](#)

[Suorittajan omahoito-ohjelma - Mielenterveystalo.fi](#)

[Rentoutuksen ja hengityksen omahoito-ohjelma - Mielenterveystalo.fi](#)

[Tietoisien läsnäolon omahoito-ohjelma - Mielenterveystalo.fi](#)

[Kehollinen ahdistuksen hallinta - Digimieli - Helsingin kaupunki](#)

[Ahdistuksen omahoito-ohjelma - Mielenterveystalo.fi](#)

[Hyvinvointia luonnosta -ohjelma - Mielenterveystalo.fi](#)

[Uupumuksen omahoito-ohjelma - Mielenterveystalo.fi](#)

[Koronasta kuntoon – Löydä oma polkusi | Hyväkysymys.fi](#)

[Fibromyalgiapolku - Suomen Reumaliitto](#)

[Mielenterveysseurojen materiaaleja \(Serena\)](#)

10.2 Luvuvinkkejä

Fibromyalgiasta voi kuntoutua (Heikkinen Liisa)

Suorituskyvyn salaisuus (Markuksela Hanna)

Uuvuksissa (Uusitalo-Arola Liisa)

Ota kipu haltuun (Miranda Helena)

Suorittajan mieli, vapaudu ylikontrollista (Kujala Emilia)

Vahvuutena herkkyyks (Laane Taina)

Itsemyötätunto JA Irti itsekritiikistä (Grandell Ronnie)

Opas vagushermon parantavaan voimaan (Rosenberg Stanley)

10.3 Lähteitä

1. Fink P, Rosendal M. 2015. **Functional disorders and medically unexplained symptoms. Assessment and treatment.** Aarhus University Press.
2. Härkönen U, Muhonen M, Matinheikki-Kokko K & Sipari S. 2016. **Psykofyysinen fysioterapia kuntoutusmuotona. Kuntoutuksen vaikutukset ja hyödyt asiakas- ja ammattilaiskokemusten sekä kirjallisuuskatsauksen valossa.**
3. Kasanen I. 2024. **Vireystilavihko, omakustanne.** Tiedustelut ja tilaukset: iiris.kasanen@gmail.com
4. Koronasta kuntoon. **Viisi asiaa, jotka toipuva toivoo läheistensä tietävän.** [Koronastakuntoon.fi](#)
5. Koslowska K, Scher S and Helgeland H. 2020. **Somatic Symptoms in Children and Adolescents: A Stress System Approach to Assessment and Treatment.**
6. Leikola A, Mäkelä J, Punkanen M. 2016. **Polyvagaalinen teoria ja emotionaalinen trauma.** Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12910>
7. Liira H, Vataja R. 2024. **Krooninen väsymysoireyhtymä.** Lääkärin käsikirja, sähköisen päivitys
8. Liira H, Virrantaus H, Sainio M. 2023. **Pitkittyneiden kehollisten oireiden hoito - Mitä uutta?** Suom Lääkäril; 78: e38570
9. Martin M ym. 2023. **Hengitys itsesäätelyn ja vuorovaikutuksen tukena.**
10. Neurosymptoms.org. **Toiminnalliset neurologiset oireet.** www.neurosymptoms.org
11. Nielsen, Glenn ym. 2014. **Physiotherapy for functional motor disorders (FMD): a consensus recommendation.** Neurol Neurosurg Psychiatry; 0: 1-7.
12. Partinen E, Leppävuori A, Partinen M. 2021. Julkaisussa Juva K, Hublin C, Kalska H ym. **Krooninen väsymysoireyhtymä toim. Kliininen neuropsykiatria.** 2. painos. Helsinki: Duodecim: 394–407.
13. Sainio M, Liira H. 2024. **Toiminnalliset häiriöt.** Julkaisussa: Arokoski J, Mikkelsen M ym. toim. Fysiatia. 6. painos. Helsinki: Duodecim: 438–451.
14. Sainio M, Vataja R. 2021. **Toiminnallisten häiriöiden diagnostiikka ja hoito.** Julkaisussa: Juva K, Hublin C, Kalska H ym. toim. Kliininen neuropsykiatria. 2. painos. Helsinki: Duodecim: 394–407.
15. Työterveyslaitos. **Työhyvinvointi ja työkyky- toiminnalliset oireistot.** [Työterveyslaitos materiaalit](#)
16. Työterveyslaitos. **Uni ja palautuminen.** [Kun roppa sanoo seis](#)
17. WHO 2023. **Clinical Management of Covid-19.**